

Morálna kompetencia študentov a učiteľov etickej výchovy

Lada Kaliská – Ján Kaliský

Katedra psychológie PF UMB v Banskej Bystrici, Slovensko

Katedra etickej a občianskej výchovy PF UMB v Banskej Bystrici, Slovensko

Anotácia: *Morálna kompetencia študentov a učiteľov etickej výchovy.* Príspevok prináša závery z testu morálnej kompetencie s cieľom jeho pilotnej verifikácie so zámerom využiť ho pri zisťovaní účinnosti pedagogických intervenčných programov zameraných na rozvoj morálnych kvalít osobnosti. Test MUT (*Moralisches Urteil-Test*) vychádza z dvojaspektovej teórie morálneho vývinu, ktorú obhajuje súčasný nemecký psychológ G. Lind. Na zámerne vybranej vzorke vysokoškolských študentov etickej výchovy ($N = 63$) a učiteľov etickej výchovy z praxe ($N = 51$) bola verifikovaná reliabilita v zmysle vnútornej konzistencie a test-retestovej stability výsledkov dosiahnutých slovenskou verziou testu MUT. Štatistická analýza preukázala dostatočnú mieru reliability testu MUT a pri posudzovaní rozdielov v úrovni morálnej kompetencie medzi študentmi a učiteľmi etickej výchovy sa prekvapivo nezistili významné rozdiely. *PEDAGOGIKA.SK, 2014, ročník 5, č. 3: 181-192*

KLúčové slová: morálna kompetencia; test MUT; G. Lind; dvojaspektová teória morálneho vývinu; študenti etickej výchovy; učitelia etickej výchovy

Moral Competence of Ethical Education Students and Teachers. *The article brings out the results of Moral Competence Test (MCT) with an aim of its pilot verification and intention of its further usage to find out educational intervention program efficacy focusing personality's moral quality development. The MCT test arises from Moral Development Dual-Aspect Theory being analyzed and constructed by a current psychologist G. Lind. There was verified reliability of a Slovak MCT version in the sense of inner consistency and test-retest result stability at chosen research sample of students of Ethical Education ($N=63$) and of teachers of Ethical Education ($N=51$) in the article. The statistical analysis proved sufficient reliability of MCT. There were found surprisingly no significant differences in moral competence level between Ethical Education students and teachers.*

PEDAGOGIKA.SK, 2014, Vol. 5 (No. 3): 181-192

Key words: Moral Competence; Test MCT; G. Lind; Moral Development Dual-Aspect Theory; Ethical Education Students; Ethical Education Teachers

V súčasnej dobe je v prostredí edukácie veľmi aktuálna otázka morálneho rozvoja osobnosti, avšak v našom odbornom priestore nie sú psychometricky validné nástroje na jeho meranie. Taktiež si pedagogicko-psychologická teória a prax žiada zistenia o účinnosti intervenčných programov cielených na rozvoj morálnej osobnosti. Preto si tento článok kladie za cieľ pilotne verifikovať

reliabilitu *Testu morálnej kompetencie* (ďalej *MUT*), ktorý je rozšíreným nástrojom na meranie morálneho vývinu v nemeckých krajinách, úspešne skúmaným následne aj v ďalších 30 krajinách. Po dostatočnej validizácii v slovenských podmienkach by sa *MUT* mohol používať na zisťovanie účinnosti pedagogických intervenčných programov.

Na objasňovaní morálnych problémov sa okrem etiky podieľajú mnohé vedné disciplíny, napr. pedagogika, psychológia, filozofická antropológia, etnológia, sociológia a ďalšie. Prístup vedných disciplín je však určený ich metodologickými špecifikami, ktoré využívajú. Morálny čin skúma vo väzbovej jednote prežívania a prejavovaného správania hlavne psychológia. Skúma mravnosť ako proces zvnútorňovania noriem (Grác, 2008), ktorý prebieha počas celého života jednotlivca, a tak následne môžeme naň nazerať z hľadiska morálneho vývinu. To, ako sa jednotlivec správa, závisí od vývinového momentu, v ktorom sa práve nachádza, od konkrétneho času, reality i od samotnej situácie (Lajčiaková, 2008a).

Morálny vývin je založený na vývine morálneho charakteru a svedomia jednotlivca v priebehu jeho života. Determinujú ho dispozičné faktory ako sú genetické, konštitučné faktory, faktory veku a osobnostných predispozícií a precipitačné, resp. bezprostredne pôsobiace faktory sociálneho prostredia, výchovy, skúsenosti a poznania, ale i normy okolitej spoločnosti. Morálny vývin je v úzkom vzťahu k vývinu kognitívnemu, emocionálnemu, intelektuálnemu i sociálnemu. Teoretické uchopenie morálneho vývinu závisí aj od toho, ako definujeme morálku a tri zložky (aspekty) morálneho postoja. Prvú zložku tvorí emocionálna zložka, ktorá sa týka prežívania jednotlivca. Implikuje na jednej strane negatívne morálne city, ktoré sa objavujú pri prestúpení pravidiel, alebo naopak, pozitívne morálne city, ktoré sprevádzajú to správanie, ktoré je s nimi v súlade. Ako druhú rozlišujeme poznávaciu (kognitívnu) zložku, ktorá sa najvýraznejšie podieľa na tom, ako rozmýšľame a ako sa rozhodujeme v morálnych situáciách. Otvplyvňujú ju osvojené morálne pravidlá, stupeň skúsenosti a poznania a rozvinuté kritické myslenie. Treťou je konatívna zložka, ktorá sa týka správania sa v každodenných situáciách. Implikuje vyhnutie sa nesprávnemu konaniu, ako aj uskutočnenie tej činnosti, ktorá sa považuje za správnu (Schaffer 1993, podľa Ruisel, 1999, Lajčiaková 2008a).

Psychologické teórie morálneho vývinu (psychodynamické, teórie sociálneho učenia i kognitívno-vývinové teórie) sa odlišujú v miere, s akou kladú dôraz na tieto jednotlivé zložky. V kognitívno-vývinovom prístupe je zdôraznený kognitívny aspekt morálneho vývinu vzhľadom na vývin poznávacích funkcií a nových kognitívnych štruktúr. Morálny vývin prebieha počas celého života vo vzájomne organicky integrovaných etapách (Lajčiaková, 2008a). Tento vývin predstavujú zmeny v kognitívnej štruktúre

jednotlivca, pričom táto zmena je skôr výsledkom procesov interakcie jednotlivca s prostredím, než priamym dôsledkom dozrievania (Bolt, Sullivan, 1977 podľa Lajčiakovej, 2008a). Štádiá morálneho vývinu (dve úrovne predkonvenčné, dve úrovne konvenčné, dve úrovne postkonvenčné; viac v Colby, Kohlberg, 1987; Lajčiaková, 2008a; Kaliská a kol., 2013) je možné rozlíšiť podľa spôsobu interakcie jednotlivca s prostredím. Prechod k vyššiemu štádiu zahŕňa kognitívnu reorganizáciu, zmenu kognitívnej štruktúry, ktorej základnou hybnou silou je kognitívny konflikt. Schopnosť riešiť konflikt medzi morálnymi požiadavkami v rámci morálnej dilemy je stimulom pre štádiálny posun vo vývine (Lajčiaková, 2008a).

Psychológ a neokolbergián Georg Lind (autor testu *MUT*) pri ďalšom objasňovaní morálneho vývinu vychádzal práve z kognitívno-vývinového prístupu k morálke a bol ovplyvnený Kohlbergovou a Piagetovou teóriou vývinu morálnych úsudkov. Vo svojej koncepcii prepojil kognitívnu a emocionálnu zložku morálneho správania. Jeho model dvojaspektovej teórie morálneho správania je postavený na štyroch hlavných tézach, pričom prvé dve súvisia s morálnou filozofiou, ďalšie vychádzajú z empirických výskumov. Prvá téza súvisí s uchopením morálnosti v zmysle vnútorných princípov a zásad, z ktorých vychádza vonkajšie správanie jednotlivca. Morálne správanie potom predstavuje také správanie, ktoré je v súlade s vlastnými morálnymi princípmi a zásadami. Morálnosť musí taktiež zahŕňať emocionálny aj kognitívny aspekt. Emocionálnu zložku morálneho myslenia a správania predstavujú morálne ideály, hodnoty a postoje jednotlivca v zmysle motívov šiestich Kohlbergových štádií vývinu morálneho usudzovania. Emocionálny aspekt teda predstavuje morálnu perspektívu jednotlivca. Kognitívny aspekt potom predstavuje schopnosť rozhodovať sa a konať podľa ideálov. Kognitívny aspekt v zmysle morálnej kompetencie vypovedá o miere vplyvu emocionálneho aspektu v rámci rozhodovacích procesov (Lind, 1997; Lajčiaková, 2008a). Morálna kompetencia sa potom vyvíja prostredníctvom štyroch fáz popísaných Piagetom (amorálnosť, imitácia, heteronómia a autonómia, Piaget, 1977, podľa Lajčiakovej, 2008a). Druhá téza hovorí o neoddeliteľnosti emocionálneho a kognitívneho aspektu morálnosti, keďže kognícia je emocionálne sytená. V tretej téze je vývin obidvoch zložiek chápaný ako paralelný a časovo asynchrónny, čo znamená, že morálne perspektívy slúžia ako ciele pre vývin morálnych kompetencií. V štvrtej téze je zahrnutý spôsob formovania spomínaných zložiek. Formovanie morálnych postojov sa realizuje prostredníctvom priameho odovzdávania morálnych hodnôt, a tak pre zvýšenie morálnej kompetencie je potrebné osvojiť si schopnosť riešiť konkrétne morálne problémy v podobe morálnych dilem (Lind, 1997).

Hoci je skúmanie morálneho rozvoja osobnosti dlhodobo aktuálne (v zahraničí: Piaget, Kohlberg, Erickson, Heidbrink, Oser; u nás: Grác, Křivohlavý, Vacek, Páleník, Kohoutek, Kopasová), na meranie morálneho rozvoja však bol u nás štandardizovaný len *Test morální zralosti osobnosti* (Kotásková – Vajda, 1983) pre mladší školský vek. Ďalšie metodiky sa zameriavali len na partikulárne osobnostné črty (viac *pozri* Kaliská a kol., 2013). Dvojaspektová teória G. Lind, vychádzajúca z Kohlbergovej a Habermasovej analýzy morálnej kompetencie, je založená na schopnosti prakticky realizovať vlastné interiorizované hodnoty, ktoré však musia vychádzať zo všeobecných morálnych princípov (napríklad princíp univerzálnosti konania, rešpekt pred dôstojnosťou človeka, rešpekt pred jedinečnosťou života, potreba právneho štátu a rovnosti ľudských práv, (sociálnej) spravodlivosti, vzájomnosti, slobodného myslenia, princíp rozumu a logiky a pod.); tie vedú jednotlivca k morálne akceptovateľnému správaniu. G. Lind nevytvoril len didaktickú metódu riešenia morálnych dilem (ktorú si dal patentovať a tu ju bližšie nevysvetľujeme), ale vytvoril aj metódu na meranie morálnej kompetencie – *Test morálneho usudzovania (Moralisches Urteil-Test, MUT, Lind, 2002b)*. Pri jeho koncipovaní modifikuje kognitívno-vývinové teórie Kohlberga a Piageta tak, aby jeho nová teória bola konzistentnejšia a reflektovala jeho štyri tézy ako aj empirické zistenia. Medzi hlavné postuláty pri zisťovaní a meraní morálnej kompetencie patrí už spomínaná integrita kognitívnej a afektívnej zložky. Emocionalita (morálne hodnoty a ideály) sa rôznym spôsobom prejavuje pri morálnom konaní jednotlivca ovplyvnenom jeho kognitívnymi štruktúrami a kompetenciami. Morálne kompetencie nemôžu byť merané bez ohľadu na morálne ideály alebo princípy jednotlivca. Vhodný merací nástroj by mal posudzovať oba aspekty, síce rozdielne, no v rovnakom správaní (Lind, 2002a). Primárnou časťou meracieho nástroja *MUT* je samotný morálny problém, ktorý preukazuje schopnosť jednotlivca ho riešiť. Jednotlivec je vyzvaný, aby rozmyšľal nad morálnou dilemou a hodnotil argumenty, ktoré môžu byť v súlade s jeho primárnym presvedčením, alebo nie. Tieto argumenty sú v rovnováhe v zmysle ich počtu, ale aj morálnej úrovne, ktoré odzrkadľujú Kohlbergovu klasifikáciu stupňov morálneho vývinu. Ďalším dôležitým predpokladom tohto testu je, že jednotlivec nie je schopný simulovať vyšší výkon. Avšak jeho výkon sa pri opakovanom meraní môže meniť, a to nielen v zmysle zvyšovania skóre, čo môže byť dôsledkom mravnej výchovy, ale aj znižovaním skóre, čo značí rozpad pôvodnej schopnosti. Znižovanie výkonu je v protiklade s názormi Kohlberga a Piageta, avšak vo výskumných štúdiách G. Lind (2002, 2009, 2013) boli takéto prípady potvrdené. G. Lind taktiež zdôrazňuje, aby *MUT* reflektoval etické zásady a preferencie jednotlivca a nepodliehal vplyvu

sociálnej desirability. Test takto zisťuje, aké preferencie jednotlivcov má a ako je v ich používaní dôsledný (Lind, 2009; Lajčiaková, 2008b).

Záverom vidíme dva hlavné dôvody využívania overenej a certifikovanej verzie testu *MUT* (jeho príklad uvádza Kaliská a kol., 2013). Umožňuje učiteľom a ostatným aktérom pôsobiacim v prostredí edukácie testovať variabilitu teórií morálneho vývinu a zároveň overovať a posudzovať účinnosť pedagogických intervencií zameraných na zvýšenie morálnej kompetencie. Takýto význam môže získať aj v slovenskej edukačnej praxi, avšak až po jeho dôslednej verifikácii v našich podmienkach.

Výskumný problém

V česko-slovenskom priestore sa problematikou merania morálneho vývinu prostredníctvom testu *MUT* zaoberá niekoľko výskumníkov (J. Lajčiaková, M. Klimešová, P. Babinčák, B. Slováčková), ktorí však neoverovali jeho psychometrické vlastnosti. Cieľom tohto pilotného výskumu je analyzovať psychometrické vlastnosti slovenskej verzie *MUT* – jeho reliabilitu, ako aj overiť predpoklad, že so zvyšovaním veku dochádza k nárastu morálnej kompetencie (Lind, 2009). O to viac predpokladáme, že učitelia etickej výchovy budú dosahovať vyššiu úroveň morálnej kompetencie, ako ich budúci kolegovia, vysokoškolskí študenti učiteľstva etickej výchovy, pretože boli/sú dlhodobo systematicky trénovaní v morálnom uvažovaní a pokladáme ich za profesionálov.

Na základe výskumného cieľa sme stanovili tri výskumné otázky:

VO1. Aká je reliabilita testu MUT v zmysle miery vnútornej konzistencie nástroja a jeho dimenzií?

VO2. Aká je reliabilita testu MUT v zmysle stability získaných výsledkov v čase (test-retestový odhad reliability)?

VO3. Existuje významný rozdiel v dosiahnutej úrovni morálnej kompetencie medzi študentmi etickej výchovy a učiteľmi etickej výchovy na základe testu MUT? Výskumný súbor, získaný v roku 2013 zámerným výberom, bol tvorený 63 študentmi etickej výchovy a 51 učiteľmi etickej výchovy. Priemerný vek študentov bol 21,89 (SD = 1,21). Priemerný vek učiteľov etickej výchovy bol 42,34 (SD = 1,11) a priemerná dĺžka ich pedagogickej praxe bola 10,50 rokov. Bližšiu charakteristiku výskumného súboru prezentujeme v tabuľke 1.

Tabuľka č. 1: Charakteristika výskumnej vzorky

	študenti EtV	%	Učitelia EtV	%	Spolu	%
Spolu	63	55,26	51	44,74	114	100,00
Muži	20	31,75	6	11,77	26	22,81
Ženy	43	68,25	45	88,23	88	77,19

Na overenie normality rozdelenia premennej C-skóre sme použili Kolmogorov-Smirnov test normality. Na základe výsledku testovania sme nepotvrdili predpoklad o jeho normálnom rozdelení, preto sme pri analýze tejto premennej použili neparametrické postupy.

Základným testom na posúdenie úrovne morálnej kompetencie našich respondentov bol vyššie spomínaný test *MUT*. Kľúčovým prvkom testu je riešenie dvoch morálnych dilem: *lekárskej dilemy* a *dilemy pracovníkov*. Ku každej dileme je priradených 12 argumentov reprezentujúcich jednotlivé Kohlbergove stupne morálneho usudzovania, ktoré zdôvodňujú motívy konania aktéra (6 argumentov obhajuje konanie aktéra a 6 odsudzuje konanie aktéra). Respondent vyjadruje svoju mieru súhlasu či nesúhlasu s konaním hlavného aktéra na škále (-4; 4). *MUT* vyjadruje morálnu kompetenciu jednotlivca prostredníctvom C-skóre, ktoré odráža schopnosť respondenta argumentovať na základe morálnych princípov. C-skóre nadobúda hodnoty 0 – 100, pričom skóre 0 – 9 je nízke, 10 – 29 stredné, 30 – 49 vysoké a nad 50 veľmi vysoké.

VO1. Aká je reliabilita testu MUT v zmysle miery vnútornej konzistencie nástroja a jeho dimenzií?

Reliabilitu testu *MUT* sme posudzovali na základe štatistického odhadu miery vnútornej konzistencie nástroja v rámci každej dilemy pre argumenty, ktoré sú v súlade s konaním aktéra a pre argumenty, ktoré sú v rozpore s konaním aktéra. Ako ukazovateľ reliability v zmysle vnútornej konzistencie nástroja boli vyčíslené Cronbachove koeficienty alfa (tabuľka 2).

Tabuľka č. 2: **Vnútna konzistencia testu *MUT***

	Celková α testu <i>MUT</i>	<i>Dilema pracovníkov</i> s konaním hlavného aktéra		<i>Dilema lekára</i> s konaním hlavného aktéra	
		Súhlasím	Nesúhlasím	Súhlasím	Nesúhlasím
α	0,511	0,848	0,703	0,911	0,752

Reliabilita v zmysle vnútornej konzistencie častí testu *MUT* zisťovaná na vzorke 114 respondentov dosiahla vysokú vnútornú konzistenciu ($\alpha \geq 0,703$) v každej časti dvoch dilem. Na problematickú vnútornú konzistenciu poukazuje Cronbach alfa koeficient $\alpha = 0,511$ pri celkovej miere konzistentnosti testu *MUT*.

VO2. Aká je reliabilita testu MUT v zmysle stability získaných výsledkov v čase (test-retestový odhad reliability)?

Okrem vnútornej konzistencie nástroja sme posudzovali i stabilitu získaných výsledkov nástroja v čase (test-retestový odhad reliability). Štatistickým ukazovateľom reliability slovenskej verzie *MUT* v zmysle stability v čase boli vyčíslené Spearmanove korelačné koeficienty medzi výsledkami dvoch meraní

C-skóre v časovom rozpätí štyroch týždňov u 28 vysokoškolských respondentov (tabuľka 3).

Tabuľka č. 3: **Test-retestova stabilita testu MUT**

N = 28	C-skóre	Dilema pracovníkov s konaním hlavného aktéra		Dilema lekára s konaním hlavného aktéra	
		Súhlasím	Nesúhlasím	Súhlasím	Nesúhlasím
R	0,511	0,653	0,688	0,713	0,756

Na základe vyčíslených korelačných koeficientov ako ukazovateľov miery zhody medzi výsledkami dvoch meraní nástrojom *MUT* možno konštatovať dostatočnú mieru reliability v zmysle stability v čase pre jednotlivé argumenty podporujúce konanie hlavného aktéra príbehu, ako aj pre argumenty zamietajúce konanie hlavného aktéra. Retestová stabilita C-skóre však nedosiahla požadovanú úroveň 0,7.

VO3. Existuje signifikantný rozdiel v dosiahnutej úrovni morálnej kompetencie medzi študentmi etickej výchovy a učiteľmi etickej výchovy na základe testu MUT?

Test *MUT* umožňuje interpretovať získané výsledky na základe C-skóre, čo predstavuje mieru morálnej kompetencie na základe riešenia morálnych dilem. C-skóre môže nadobúdať hodnotu 0 – 100, pričom čím je hodnota vyššia, tým respondent dosahuje vyššiu úroveň morálnej kompetencie a rozhoduje pri riešení morálnych dilem konzistentnejšie. Tabuľka 4 prezentuje základné deskriptívne ukazovatele C-skóre pre dva výskumné súbory, ako aj rozdiel v dosiahnutej úrovni morálnej kompetencie medzi študentmi a učiteľmi etickej výchovy.

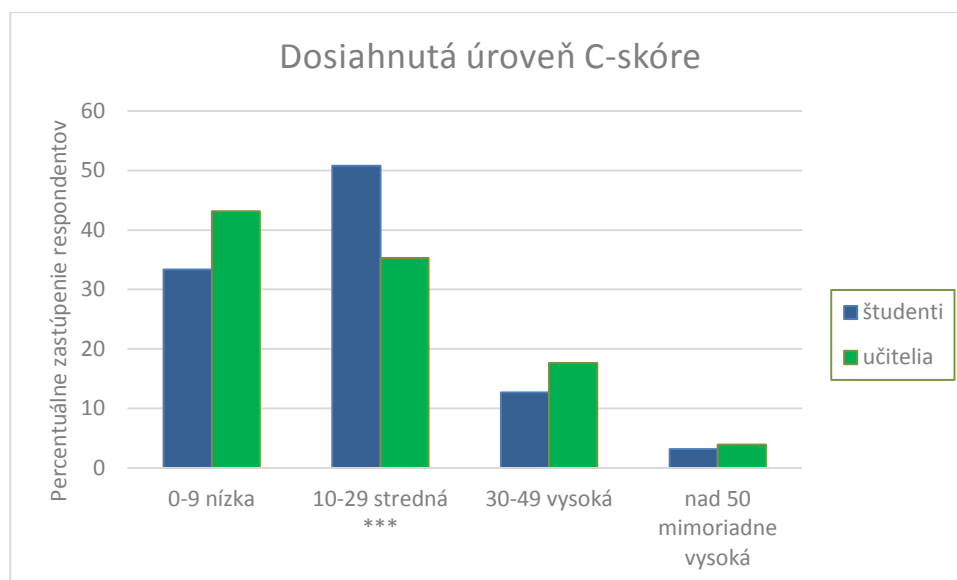
Tabuľka č. 4: **Deskriptívne ukazovatele C-skóre z testu MUT a rozdiel v C-skóre medzi študentmi a učiteľmi EtV**

Deskriptívne ukazovatele c-skóre pre študentov a učiteľov etickej výchovy									
		N	AM	SD	Min	Max	Medián	p	Veľkosť účinku <i>d</i>
c-skóre	Študenti EtV	63	17,55	12,31	0,59	52,23	15,42	0,195	0,10
	Učítelia EtV	51	16,18	14,51	0,00	53,45	11,07		

Na základe Mann-Whitney U-testu pre dva nezávislé súbory sme zistili, že neexistuje štatisticky významný rozdiel medzi študentmi etickej výchovy a učiteľmi etickej výchovy. Uvedené zistenie sme posúdili i na základe veľkosti účinku (Effect size), keďže pracujeme s nízkočetnými výbermi. J. Cohen (1992) určil pre index „d“ konvenčné hodnoty, ktoré zjednodušujú

rozhodnutie, kedy môžeme hovoriť o veľkom ($d \geq 0,80$), strednom ($0,80 \geq d \geq 0,50$) alebo malom efekte ($d \leq 0,20$). Uvedené výsledky slúžia i na posúdenie praktickej a klinickej významnosti rozdielov (Hendl, 2009). Na základe Cohenovho koeficientu d konštatujeme, že bol dosiahnutý veľmi malý effect size ($ES = 0,10$), a tak nepredpokladáme existenciu signifikantných rozdielov v morálnej kompetencii medzi študentmi a učiteľmi etickej výchovy.

Posudzovali sme aj rozdiely v zastúpení študentov a učiteľov etickej výchovy vzhľadom na dosiahnutú mieru morálnej kompetencie prostredníctvom χ^2 -testu homogenity. Štatistická analýza preukázala existenciu signifikantného rozdielu v zastúpení študentov a učiteľov etickej výchovy len v strednej úrovni morálnej kompetencie v prospech učiteľov ($p \leq 0,001$). Avšak na základe tohto jediného signifikantného rozdielu nemôžeme prijať predpoklad o tom, že so zvyšovaním veku sa zvyšuje aj úroveň morálnej kompetencie (graf 1).

Graf 1: Dosiahnutá úroveň morálnej kompetencie u študentov a učiteľov etickej výchovy

Diskusia a závery

V rámci tohto výskumu hlavným cieľom bolo analyzovať vybrané aspekty kognitívno-vývinovej teórie morálneho vývinu vychádzajúcej z dvojaspektivej teórie G. Lindy. Okrem teoretického skúmania jeho koncepcie sme tiež verifikovali i základnú psychometrickú vlastnosť testu *MUT* (reliabilitu v zmysle vnútornej konzistentnosti a v zmysle test-retestovej stability v čase).

Taktiež sme posúdili úroveň morálnej kompetencie vybranej vzorky ranej a strednej dospelosti.

Konštatujeme, že i naša (do slovenčiny lokalizovaná) verzia testu *MUT* vykazuje uspokojivé hodnoty v dosiahnutej miere vnútornej konzistentnosti argumentov obhajujúcich a odsudzujúcich konanie hlavného aktéra ($0,703 \leq \alpha \leq 0,911$). Hodnota stability získaných výsledkov testu v čase, posudzovaná na základe C-skóre ($R \geq 0,653$) nedosiahla akceptovateľnú hladinu (nad 0,70), avšak s istou mierou opatrnosti pri interpretácii dosiahnutých výsledkov, predovšetkým v oblasti výskumu, môžeme konštatovať, že i táto hodnota umožňuje zmysluplné využitie testu. K podobnej hodnote ($R = 0,583$) dospel i P. Babinčák (2012) pri administrácii testu *MUT* u 96 vysokoškolských študentov s časovým odstupom 3 týždne. G. Lind (1996) taktiež udáva na základe svojich výskumov test-retestovú stabilitu okolo 0,50, avšak on realizoval administráciu s dvojročným časovým odstupom. Tiež si G. Lind všimol mierny pokles v dosiahnutých hodnotách C-skóre pri druhom meraní, čo vysvetľuje i možnou stratou motivácie pri administrácii testu. Domnievame sa v súlade s autorom, že úroveň morálnej kompetencie môže variovať, keďže je determinovaná životnými skúsenosťami a nárastom kognitívnych štruktúr jednotlivca. Jej pokles môže signalizovať osobnostnú zmenu.

Ďalšiu štatistickú analýzu sme zamerali na posúdenie morálnej kompetencie vyjadrenej prostredníctvom C-skóre pri mladšej (vysokoškolskí študenti) a strednej dospelosti (učitelia etickej výchovy s približne desaťročnou pedagogickou praxou). Učiteľov etickej výchovy sme si zvolili zámerne vzhľadom na dlhodobý strategický cieľ národných i nadnárodných dokumentov posilňovať a prehĺbovať celoživotné a odborné vzdelávanie predovšetkým pedagogických zamestnancov v slovenskom školstve. Očakávali sme, že učitelia etickej výchovy budú dosahovať vyššiu mieru morálnej kompetencie, keďže sú odbornými profesionálmi. Avšak nepodarilo sa nám preukázať významný rozdiel v morálnej kompetencii medzi študentmi a učiteľmi etickej výchovy ani prostredníctvom posudzovania veľkosti miery účinku. Prekvapivé výsledky v tejto oblasti priniesol aj výskum B. Slováčkovej (2001). Autorka taktiež testovala morálnu kompetenciu českých študentov medicíny testom *MUT*. Okrem iného porovnávala zhody a rozdiely v morálnej kompetencii a preferencii štádií morálneho usudzovania medzi študentmi jednotlivých ročníkov lekárskej fakulty. Preukázala, že so stúpajúcim ročníkom úroveň morálnej kompetencie jej výskumného súboru významne klesá ($p = 0,018$). Aj napriek tomu, že v našej výskumnej vzorke sa nepreukázal rozdiel v dosiahnutej miere morálnej kompetencie (C-skóre) medzi študentmi a učiteľmi etickej výchovy, zaznamenali sme významný pokles jednotlivcov, ktorí dosiahli strednú úroveň morálnej kompetencie v prospech učiteľov ($p \leq 0,001$). Preto stanovujeme nový predpoklad, že realizovaním

cieľavedomého tréningu zameraného na rozvoj morálnej kompetencie prostredníctvom facilitovania schopnosti riešiť morálne dilemy by sa s postupujúcim časom mohla úroveň morálnej kompetencie rozvíjať. Cieľový rozvoj morálneho uvažovania bol podporený i výskumom P. Lajčiakovej (2008b), ktorá realizovala výskum prostredníctvom tohto testu a porovnávala v ňom 40 nemeckých a 40 slovenských vysokoškolských študentov 2. ročníka humanitných predmetov. Keďže nemeckí študenti mali oproti slovenským tú výhodu, že počas jedného akademického roku absolvovali špeciálny výcvik vedený metódou na riešenie morálnych dilem, tak dosiahli signifikantne vyššie skóre morálnej kompetencie (C-skóre) ako slovenskí študenti. Nemeckí študenti sa nachádzali v kategórii vysokej úrovne morálnej kompetencie (AM = 43,25), kým slovenskí študenti sa nachádzali v kategórii strednej úrovne morálnej kompetencie (AM = 23,66), čo taktiež reflektuje i naše dosiahnuté výsledky (v tejto úrovni sa nachádzalo až 50 % z našej výskumnej vzorky vysokoškolákov s AM = 17,55).

Ďalej predpokladáme (a onedlho aj výskumne overíme), že so vzdelaním rastie schopnosť morálneho usudzovania a implementáciou didaktickej metódy riešenia morálnych dilem sa morálna kompetencia zdvojnásobuje. Väčší priestor na riešenie morálnych dilem otvára aj aplikácia základných princípov nedirektívneho prístupu k vzdelávaniu (kongruencie, bezpodmienečne pozitívne prijatie (úctu a akceptáciu), empatie, slobody a zodpovednosti, spolupráce a sebadisciplíny), ktorý je zatiaľ v našom edukačnom systéme minimálne udomácnенý (Ďuricová, 2013). Záverom tvrdíme, že cieľ mravnej výchovy v edukácii nechápeme zúžene, ako v predmete etická výchova – čiže ako výchovu k prosociálnosti – ale širšie, ako rozvoj schopnosti myslieť a konať podľa sebou akceptovaných morálnych hodnôt, ktoré sú však v súlade s univerzálnymi morálnymi princípmi.

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-0690-10.

LITERATÚRA

- COHEN, J. 1992. Quantitative Methods in Psychology (A Power Primer). In *Psychological Bulletin*, 1992, Vol. 112, No. 1, pp. 155-159.
- COLBY, A., KOHLBERG, L. et al. 1987. *Measurement of Moral Judgement*. Vol. 1. New York : Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-24447-3.
- BABINČÁK, P. 2012. Meranie morálneho usudzovania – prehľad metodík. Citované 15. 6. 2012, dostupné on-line, http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Babincak1/pdf_doc/1.pdf.
- ĎURICOVÁ, L. 2013. Morálne aspekty nedirektívneho prístupu k výchove a vzdelávaniu. In Kaliská, L. (ed.): *Vybrané aspekty psychológie morálky*. Banská

- Bystrica : Pedagogická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2013. 187 s. ISBN 978-80-557-0514-9.
- GRÁC, J. 2008. *Psychológia mravnosti v teoretických a empirických analýzach*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2008. 281 s. ISBN 978-80-8082-154-8.
- HENDL, J. 2009. *Přehled statistických metod*. Praha : Portál. ISBN 978-80-7367-482-3.
- KALISKÁ, L., KALISKÝ, J., ČIŽMÁRIKOVÁ, K. 2013. *Morálny vývin stredoškolskej mládeže*. Banská Bystrica : PF UMB, ISBN 978-80-557-0643-6.
- LAJČIAKOVÁ, P. 2008a. *Psychológia morálky*. Brno : Akademické nakladatelství CERM, 2008. 92 s. ISBN 978-80-7204-569-3.
- LAJČIAKOVÁ, P. 2008b. *Morálna kompetencia slovenských a nemeckých vysokoškolákov*. [online] Olomouc, Zborník z konferencie XXVI Psychologické dny 2008: Já, my a oni, 4. – 6. september 2008.
- LIND, G. 2013. *Moralische Kompetenz*. In DIPPELHOFER-STIEM, B., DIPPELHOFER S. (Hrsg). *Erziehungs- und Bildungssoziologie*, Enzyklopädie Erziehungswissenschaft. Online. München : Juventa-Verlag.
- LIND, G. 2009. *Moral ist lehrbar*. München : Oldenbourg Schulbuchverlag. ISBN 978-3-637-00866-3.
- LIND, G. 2002a. The meaning and measurement of Moral Judgement Competence – A dual Aspect Model. [online]. In FASKO, DANIEL, JR. & WILLIS, WAYNE. 2008. *Contemporary Philosophical and Psychological Perspectives on Moral Development and Education*, p. 185-220. Creskill, Hampton Press.
- LIND, G. 2002b. *Moral Dilemma Discussion Revisited – The Konstanz Method*. [online]. Association for Moral Education at Chicago. [Cit. 2006-05-17]. Dostupné na: <http://www.uni-konstanz.de/ag-moral/pdf/lind-2002_KonstanzMethod-of-Dilemma-Discussion.pdf>
- LIND, G. 1997. *How Moral is Helping Behavior?* [online] Paper presented at the Annual Meeting of the American Educational Research Association, Chicago, IL, March 1997.
- LIND, G. 1996. *Testing Moral Judgment Competence. A critical review of the attempt to calculate C-score from the DIT*. Dostupné online (12. 3. 2013) na: http://www.uni-konstanz.de/agmoral/pdf/Lind-1996_Kritik_Rest_C-score.pdf.
- RUISEL, I. 1999. *Inteligencia a osobnosť*. Bratislava: VEDA, 1999. 240 s. ISBN 80-224-545-0.
- SLOVÁČKOVÁ, B. 2001. Morální Kompetence a Morální Postoje u Studentů Lékařské Fakulty Univerzity v Hradci Králové. In *Psychiatrie*. č. 2, s. 74-79.

Lada Kaliská prednáša na Katedre psychológie PF Univerzity Mateja Bela. Zaoberá sa problematikou analyzovania edukačného prostredia a jeho vplyvu na úspešnosť, výkony, prežívanie, správanie, ako aj na samotný rozvoj schopností žiakov. Úspešne riešila a rieši projekty na tému učebných štýlov a na overovanie nových koncepcií inteligencie (teórie úspešnej, emocionálnej,

sociálnej, praktickej i morálnej inteligencie) na Slovensku s možnosťou ich využitia práve v edukačnom prostredí.

***Ján Kaliský** prednáša na Katedre etickej a občianskej výchovy PF UMB etické a filozofické disciplíny a zaoberá sa aj didaktickým konceptom "filozofovania s deťmi" a rôznymi podobami mravnej výchovy v školskom prostredí v zahraničí. Riešil projekty zamerané na komparáciu konceptov mravného rozvoja žiakov, ako aj v oblasti didaktiky filozofie.*

PaedDr. Lada Kaliská, PhD.
Katedra psychológie PF UMB
Ružová 13, Banská Bystrica, Slovensko
lada.kaliska@umb.sk

Mgr. Ján Kaliský, PhD.
Katedra etickej a občianskej výchovy PF UMB
Ružová 13, Banská Bystrica, Slovensko
jan.kalisky@umb.sk